

D.T.Tojiboeva
FVV Akademiyasi huzuridagi
Fuqaro muhofazasi instituti
o'qituvchisi

O'QUVCHILARDA HAYOTIY FAOLIYAT XAVFSIZLIGI
QOIDALARIGA RIOYA QILISH KO'NIKMASINI TARBIYALASH
METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'quvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi qoidalariga rioya qilish ko'nikmasini tarbiyalash metodikasini takomillashtirish masalalari yoritilgan. ta'lim jarayonida xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning dolzarbligi, o'quvchilarning favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari tahlil qilingan. shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish samaradorligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: hayotiy faoliyat xavfsizligi, o'quvchi, xavfsizlik madaniyati, metodika, favqulodda vaziyat, tarbiya, kompetensiya.

D.T. Tojiboeva
Lecturer
Civil Protection Institute of the Ministry of Emergency
Situations of the Republic of Uzbekistan

IMPROVING THE METHODOLOGY FOR DEVELOPING STUDENTS'
SKILLS IN COMPLYING WITH LIFE SAFETY RULES

Annotation. This article discusses the improvement of the methodology for developing students' skills in complying with the rules of life safety. The relevance of forming a safety culture in the educational process and the ways of developing students' skills to act correctly in emergency situations are analyzed. In addition, the effectiveness of using modern pedagogical technologies and interactive methods is substantiated.

Keywords: life safety, student, safety culture, methodology, emergency situation, education, competence.

Bugungi globallashuv jarayonida jamiyatda texnogen, tabiiy va ijtimoiy xavf-xatarlar ko‘lami ortib bormoqda. Ayniqsa, favqulodda vaziyatlar, yong‘inlar, tabiiy ofatlar hamda turli maishiy xavfli holatlar inson hayoti va sog‘lig‘iga jiddiy tahdid solmoqda. Bunday sharoitda o‘quvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi qoidalariga rioya qilish ko‘nikmasini shakllantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ta‘lim tizimida o‘quvchilarga faqat nazariy bilim berish yetarli emas, balki ularda amaliy harakat qilish, tezkor qaror qabul qilish va favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri yo‘l tutish ko‘nikmalarini ham rivojlantirish zarur. Chunki xavfsizlik madaniyati insonning kundalik hayotida muhim o‘rin tutadi va u erta yoshdan boshlab shakllantirilishi lozim. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida o‘qitish jarayonini tashkil etish, interaktiv metodlar va innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu sababli, hayotiy faoliyat xavfsizligi bo‘yicha metodikani takomillashtirish ta‘lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Mazkur maqolada o‘quvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi qoidalariga rioya qilish ko‘nikmasini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari tahlil qilinadi.[2]

O‘quvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi qoidalariga rioya qilish ko‘nikmasini shakllantirish jarayonini o‘rganishda nazariy va amaliy tahlil, kuzatuv hamda pedagogik tajriba metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, ta‘lim jarayonida interaktiv va innovatsion pedagogik texnologiyalarning qo‘llanilishi o‘rganildi. Metodologik jihatdan yondashuv tizimli va kompetensiyaviy yondashuvlarga asoslangan bo‘lib, o‘quvchilarning xavfsizlik madaniyatini shakllantirish bosqichma-bosqich amalga oshirilishi tahlil qilindi.[1]

Adabiyotlar tahlilida xavfsizlik madaniyati, favqulodda vaziyatlarda harakat qilish, pedagogik metodika va zamonaviy ta'lim texnologiyalariga oid ilmiy manbalar o'rganildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, amaliy mashg'ulotlar va interaktiv metodlar o'quvchilarda xavfsizlik ko'nikmalarini shakllantirishda eng samarali yondashuvlardan biri hisoblanadi.

Hayotiy faoliyat xavfsizligi qoidalari insonning kundalik hayotida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavfli vaziyatlarning oldini olish, ularni to'g'ri baholash va ularga nisbatan xavfsiz harakat qilish tizimini ifodalaydi. O'quvchilarda ushbu qoidalarni shakllantirish ularning shaxsiy xavfsizligi, sog'ligi hamda jamiyatda to'g'ri xulq-atvorini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli, ta'lim jarayonida xavfsizlik madaniyatini shakllantirish uzluksiz va tizimli amalga oshirilishi lozim. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ko'plab o'quvchilar favqulodda vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish va aniq harakat qilishda qiyinchilikka duch keladi. Buning asosiy sabablari sifatida nazariy bilimlarning amaliyot bilan yetarli bog'lanmaganligi, mashg'ulotlarning kamligi hamda hayotiy vaziyatlarga asoslangan treninglarning yetishmasligini ko'rsatish mumkin. Shu bois, o'quvchilarda xavfsizlik ko'nikmalarini shakllantirishda amaliy mashg'ulotlar asosiy o'rin tutadi.[4].

O'quvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi ko'nikmalarini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Interaktiv metodlar, jumladan aqliy hujum, keys-stadi, rolli o'yinlar va guruhli ishlash o'quvchilarning faolligini oshiradi hamda ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Amaliy mashg'ulotlar esa real hayotiy vaziyatlarga yaqin sharoitda bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi. Masalan, evakuatsiya mashqlari, birinchi tibbiy yordam ko'rsatish va yong'in xavfsizligi bo'yicha treninglar o'quvchilarda tezkor va to'g'ri harakat qilish ko'nikmasini shakllantiradi.[5]

Ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va o'zlashtirish samaradorligini kuchaytiradi. Multimedia vositalari, video darslar va simulyatsion dasturlar orqali xavfsizlik qoidalarini vizual va amaliy tarzda o'rgatish imkoniyati yaratiladi. Bu esa murakkab vaziyatlarni yaxshiroq tushunishga va eslab qolishga yordam beradi. O'qituvchi o'quvchilarda xavfsizlik madaniyatini shakllantirishda asosiy tashkilotchi va yo'naltiruvchi hisoblanadi. U zamonaviy metodlardan samarali foydalanishi, mashg'ulotlarni hayotiy misollar bilan boyitishi hamda o'quvchilarda mas'uliyat hissini rivojlantirishi lozim. Bundan tashqari, ta'lim muassasasida zarur moddiy-texnik baza mavjud bo'lishi ham jarayon samaradorligini oshiradi. O'quvchilarda xavfsizlik ko'nikmalari bosqichma-bosqich shakllantiriladi. Dastlab nazariy bilimlar beriladi, so'ngra ular savol-javob va testlar orqali mustahkamlanadi. Keyingi bosqichda amaliy mashg'ulotlar o'tkazilib, real vaziyatga yaqin sharoitda ko'nikmalar rivojlantiriladi. Yakuniy bosqichda esa o'quvchilarning bilim va harakatlari tahlil qilinadi hamda baholanadi. Metodikani takomillashtirish uchun dars jarayoniga real hayotiy vaziyatlarni kengroq kiritish, amaliy mashg'ulotlar sonini oshirish, raqamli texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish hamda ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur. Shuningdek, o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi ko'nikmalarini shakllantirish faqat ta'limiy jarayon emas, balki tarbiyaviy jarayon sifatida ham qaraladi. Chunki xavfsizlik madaniyati shaxsning xulq-atvori, mas'uliyati va ong darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Shu sababli, o'qituvchilar o'quvchilarda intizom, ehtiyotkorlik va javobgarlik kabi sifatlarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishi lozim. Favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish ko'nikmasini shakllantirish uchun o'quvchilarga turli ssenariylar asosida mashg'ulotlar tashkil etish muhimdir.

Bunday mashgʻulotlar orqali oʻquvchilar yongʻin, zilzila, suv toshqini yoki boshqa xavfli holatlarda qanday harakat qilishni amaliy tarzda oʻrganadilar. Bu esa ularning tezkor fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Oʻquvchilarda xavfsizlik koʻnikmalarini shakllantirishda oila va maktab hamkorligi muhim oʻrin tutadi. Ota-onalar bolalarga uy sharoitida xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni oʻrgatishi, maktab esa bu bilimlarni tizimli ravishda mustahkamlashi kerak. Ushbu hamkorlik oʻquvchilarda barqaror xavfsizlik madaniyatini shakllantirishga yordam beradi.[6]

Xavfsizlik boʻyicha bilim va koʻnikmalarni baholashda anʼanaviy testlardan tashqari amaliy topshiriqlardan ham foydalanish maqsadga muvofiqdir. Oʻquvchilarning favqulodda vaziyatlarda harakat qilish qobiliyatini real sharoitga yaqin mashqlar orqali baholash ularning tayyorgarlik darajasini aniqroq koʻrsatadi. Oʻquvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi koʻnikmalarini shakllantirishda nazariy bilim, amaliy mashgʻulot va tarbiyaviy yondashuv uygʻunligi muhim ahamiyatga ega. Ushbu uch komponentning birgalikda qoʻllanilishi taʼlim samaradorligini oshiradi hamda oʻquvchilarda barqaror xavfsizlik madaniyatini shakllantiradi.[7]

Oʻquvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi boʻyicha kompetensiyalarni shakllantirish taʼlim jarayonining muhim yoʻnalishlaridan biridir. Kompetensiyaviy yondashuv oʻquvchining nafaqat bilim olishiga, balki olingan bilimni amaliy vaziyatlarda qoʻllay olishiga ham asoslanadi. Shu bois, xavfsizlik qoidalarini oʻrgatishda amaliy vaziyatlar, muammoli topshiriqlar va real hayotiy misollardan keng foydalanish zarur. Xavfsizlik koʻnikmalarini shakllantirishda individual va guruhli ishlash usullari muhim ahamiyatga ega. Individual yondashuv oʻquvchining shaxsiy masʼuliyatini oshirsa, guruhli ishlar hamkorlik, oʻzaro yordam va tezkor

qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, favqulodda vaziyatlarni modellashtirish jarayonida guruhli ishlash samarali natija beradi.

O‘quvchilarda xavfsizlik qoidalariga rioya qilish ko‘nikmasini shakllantirishda motivatsiya muhim rol o‘ynaydi. Dars jarayonini qiziqarli tashkil etish, real hayotiy misollar keltirish, rag‘batlantirish tizimini joriy etish o‘quvchilarning faolligini oshiradi. Shuningdek, muvaffaqiyatli bajarilgan amaliy topshiriqlarni e’tirof etish ham ularning qiziqishini kuchaytiradi.[8]

Xavfsizlik madaniyati bir martalik o‘qitish orqali emas, balki uzluksiz ta’lim jarayoni orqali shakllanadi. Har bir sinf bosqichida xavfsizlikka oid bilimlar murakkablashtirilib borilishi lozim. Bu esa o‘quvchilarda barqaror ko‘nikma va odatlarning shakllanishiga olib keladi. O‘quvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi qoidalariga rioya qilish ko‘nikmasini shakllantirish murakkab, ammo muhim pedagogik jarayondir. Ushbu jarayonda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, amaliy mashg‘ulotlar, tarbiyaviy yondashuv va kompetensiyaviy ta’lim uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada o‘quvchilarda xavfsizlik madaniyati shakllanib, ular real hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri va tezkor harakat qila olish qobiliyatiga ega bo‘ladilar.[3]

O‘quvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi ko‘nikmalarini shakllantirishda muammoli vaziyatlar yaratish samarali usullardan biri hisoblanadi. Bunda o‘qituvchi real hayotga yaqin holatlarni modellashtiradi va o‘quvchilardan to‘g‘ri yechim topishni talab qiladi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning tahliliy fikrlashini rivojlantiradi hamda tezkor qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi.[9]

Amaliy mashg‘ulotlar xavfsizlik qoidalarini mustahkamlashda asosiy o‘rin tutadi. O‘quvchilar nazariy bilimlarni real harakatlar orqali mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Evakuatsiya mashqlari, shartli favqulodda holatlarni simulyatsiya

qilish va birinchi yordam ko'rsatish bo'yicha mashg'ulotlar ularning amaliy tayyorgarligini oshiradi.

Ta'lim jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish xavfsizlik qoidalarini o'rganishni yanada samarali qiladi. Video darslar, animatsion materiallar va simulyatsion dasturlar o'quvchilarga murakkab vaziyatlarni vizual tarzda tushunish imkonini beradi. Bu esa bilimlarni uzoq muddatli xotirada saqlanishiga yordam beradi. Xavfsizlik ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida doimiy nazorat va monitoring tizimi muhimdir. O'qituvchi o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini kuzatib borishi, kamchiliklarni aniqlashi va ularni bartaraf etish bo'yicha individual yondashuvni qo'llashi lozim. Bu esa ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. O'quvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi qoidalariga rioya qilish ko'nikmasini shakllantirishda muammoli vaziyatlar, amaliy mashg'ulotlar, zamonaviy texnologiyalar va doimiy pedagogik nazorat muhim omillar hisoblanadi. Ushbu yondashuvlar uyg'unligi o'quvchilarning xavfsizlik madaniyatini barqaror shakllantirishga xizmat qiladi.[10]

O'quvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi qoidalariga rioya qilish ko'nikmasini shakllantirish bugungi ta'lim tizimining eng muhim va dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki zamonaviy jamiyatda yuz berayotgan tabiiy, texnogen va ijtimoiy xavf-xatarlar sharoitida insonning o'zini to'g'ri himoya qila olishi, favqulodda vaziyatlarda aniq va tezkor harakat qilishi katta ahamiyatga ega. O'quvchilarda xavfsizlik madaniyatini shakllantirish faqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasligi kerak. Aksincha, bu jarayon uzluksiz, tizimli va amaliy yo'naltirilgan bo'lishi zarur. Nazariy bilimlar amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirilganda o'quvchilarda mustahkam ko'nikma va barqaror xulq-atvor shakllanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Muammoli vaziyatlar

yaratish, rolli o‘yinlar, keys-stadi metodlari hamda simulyatsion mashg‘ulotlar o‘quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi va ularning tezkor qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. O‘qituvchining metodik tayyorgarligi ham ushbu jarayonda muhim rol o‘ynaydi. U nafaqat bilim beruvchi, balki yo‘naltiruvchi, tarbiyachi va motivator sifatida faoliyat yuritishi lozim. Shu bilan birga, ta’lim muassasasida yaratilgan moddiy-texnik baza ham xavfsizlik bo‘yicha samarali mashg‘ulotlarni tashkil etishda muhim omil hisoblanadi. Oila va maktab hamkorligi ham o‘quvchilarda xavfsizlik madaniyatini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Ota-onalar va pedagoglarning birgalikdagi faoliyati o‘quvchilarda barqaror xavfsizlik odatlarini shakllantirishga yordam beradi. O‘quvchilarda hayotiy faoliyat xavfsizligi qoidalariga rioya qilish ko‘nikmasini shakllantirish murakkab, ammo juda muhim pedagogik jarayon bo‘lib, u tizimli yondashuv, zamonaviy metodlar, amaliy mashg‘ulotlar va uzluksiz tarbiya asosida samarali amalga oshiriladi. Ushbu jarayonning to‘g‘ri tashkil etilishi o‘quvchilarning nafaqat ta’limiy, balki hayotiy tayyorgarligini ham mustahkamlab, ularni real hayotiy vaziyatlarda ongli va mas’uliyatli shaxs sifatida shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. T. 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni bartaraf etish to‘g‘risida”gi Qonuni. T. 2019.
3. I.Nigmatov, M.Tojiyev. Fuqaro muhofazasi asoslari. O‘quv qo‘llanma. T. O‘qituvchi. 2021.
4. A.Qudratov, T.G‘aniyev. Hayotiy faoliyat xavfsizligi. Darslik. T.: Fan va texnologiya, 2022.
5. A. Abduqodirov Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. T.: Fan va texnologiya, 2018.
6. S.Nishonova, Alimuhamedov A. Ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalar. T. 2019.

7. Favqulodda vaziyatlarda harakat qilish bo'yicha yo'riqnoma. T. FVV nashriyoti, 2022.

8. Z.Raximov va Sh.Muslimov. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. O'quv qo'llanma. T.2021.

9. O.Azizov. O'quvchilarda kompetensiyani shakllantirish asoslari. T. Ilm ziyo, 2020.

10. Xavfsizlik va sog'lom turmush tarzi asoslari. T. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2023.